

Actieplan Boomgaarden

Grensoverschrijdend actieplan – TEC – project

Publication
disponible en
FRANÇAIS
sur simple demande
auprès de l'organisme
diffuseur

west-vlaanderen
de gedreven provincie

Interreg

France-Wallonie-Vlaanderen

UNION EUROPÉENNE
EUROPESE UNIE

TEC!

12 partners uit 3 regio's hebben de handen in elkaar geslaan voor een grensbrede biodiversiteit onder de noemer 'Tous Eco-Citoyens!'

De redactieraad van het actieplan boomgaarden.

Inhoud

1. Voorstelling van het Interreg-project TEC! en de partners	4
2. Geschiedenis	6
3. De verscheidenheid aan fruitbomen in het grensoverschrijdend landschap	7
4. Landschapselementen die bij boomgaarden horen	10
5. De belangrijkste soorten die voorkomen in de regionale boomgaarden	12
6. De verscheidenheid aan kleinfruit	16
7. Bedreigingen	18
1. Economische betekenis	18
2. Achterstallig beheer	18
8. De (gebruiks)waarde en het nut van de hoogstamboomgaarden	19
1. Economische rol	19
2. Biodiversiteit	19
3. Erfgoed- en landschappelijke waarde	19
4. Bescherming tegen erosie	20
5. Ecosysteemdiensten	20
9. De doelsoorten	21
10. Welke methode voor ons actieplan?	22
11. Beheer van boomgaarden	24
12. De valorisatie van het fruit	26
13. Enten	27
14. Het aanplanten van fruitbomen	28
15. Sensibilisatie	29
16. Educatie	30
17. Retroplanning van het grensoverschrijdend actieplan	31

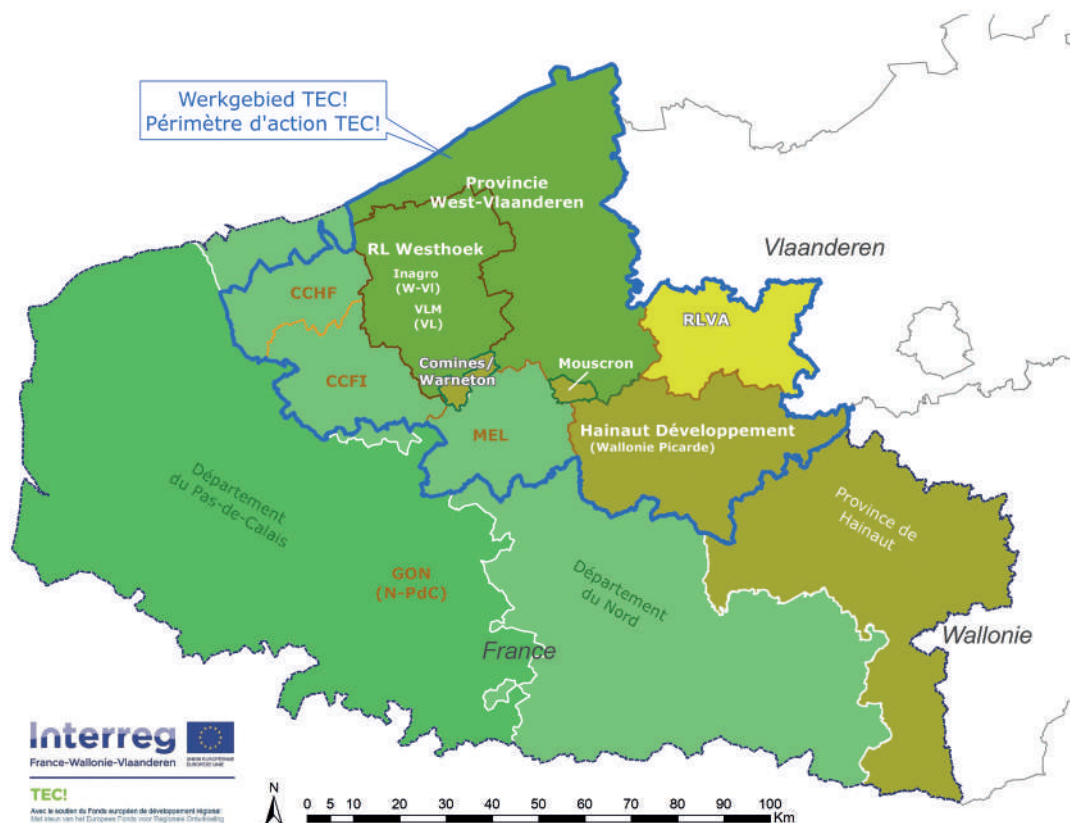
1. Voorstelling van het Interreg-project TEC! en de partners

Het project “Iedereen Eco-burger!” (TEC!, Tous Eco-Citoyens!) heeft tot doel de bewoners te betrekken bij de bescherming en de ontwikkeling van de biodiversiteit in het Frans-Belgisch grensoverschrijdend gebied. De biodiversiteit kent geen grenzen. Daarom hebben de 12 partners van het TEC!-project beslist om samen te werken in de Vlaamse, Franse en Waalse gebieden, door grondige kennis over de lokale biodiversiteit te delen en door samen te werken met alle lokale spelers. Op deze manier zal men samen een gemeenschappelijke, grensoverschrijdende strategie kunnen uitbouwen en concrete actieplannen kunnen implementeren ter bescherming van de dier- en plantensoorten en van de emblematische habitats van het grondgebied.

Het TEC!-project werd in oktober 2016 gelanceerd binnen het kader van het Europees programma INTERREG V en wordt ondersteund door het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling

Redactie:

Korneel Clarysse, Regionaal Landschap Westhoek, september 2019
Christophe Delbecque, Communauté de Communes des Hauts de Flandre
Miguel Depoortere, Regionaal Landschap Westhoek
Mélissa Toussaint, Communauté de Communes de Flandre Intérieure

Figuur 1 : Werkingsgebied van het project TEC! (Tous Eco-Citoyens! – Iedereen Eco-burger!) en van de projectpartners. Inagro heeft heel West-Vlaanderen als Werkingsgebied, de VLM werkt in heel Vlaanderen. De GON werkt over het geheel van de Departementen Nord en Pas-de-Calais in Frankrijk. De uitvoering van het soortactieplan gebeurt binnen de blauwe omranding van het TEC!-werkingsgebied. Afkortingen : zie hiernaast.

Dit actieplan kwam tot stand in het kader van het Interreg V-project “Tous Eco-Citoyens!” of “Iedereen Eco-burger!” met de steun van het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling.

Foto voorpagina : Plukken van kersen (Adobe Stock)

Verantwoordelijke uitgever: Peter Norro, Provincie West-Vlaanderen, Koning Leopold III-laan 41, 8200 Brugge

Lijst met partners van het project TEC!

Partner	Regio	Afkorting	Contact	Tel
Provincie West-Vlaanderen (Projectleider)	VL	PWV	Ronny Vanhooren ronny.vanhooren@west-vlaanderen.be	+32 51 51 93 46
Groupe Ornithologique et Naturaliste du Nor/Pas-de-Calais	F	GON	Rudy Pischietta rudy.pischiette@gon.fr	+33 320 53 26 50
Métropole Européenne de Lille	F	MEL	Romain Morvan rmorvan@lillemetropole.fr	+33 359 00 24 76
Hainaut Développement Cellule Environnement	WAL	HD	Séverine Landa severine.landa@hainaut.be	+32 65 34 25 87
Inagro	VL	Inagro	Willem Van Colen willem.vancolen@inagro.be	+32 51 27 33 15
Communauté des Communes des Hauts de Flandre	F	CCHF	Christophe Delbecque christophe.delbecque@cchf.fr	+33 328 43 09 99
Regionaal Landschap Westhoek	VL	RLW	Korneel Clarysse korneel.clarysse@rlwesthoek.be	+32 57 23 08 55
Communauté des Communes de Flandre Intérieure	F	CCFI	Mélissa Toussaint mtoussaint@cc-flandreinterieure.fr	+33 359 68 40 09
Stad Komen-Waasten	WAL	COM	Emmanuel Dubuc emmanuel.dubuc@villedecomines-warneton.be	+32 56 56 10 45
Stad Komen-Waasten	WAL	COM	Tiffany Douchy Tiffany.douchy@villedecomines-warneton.be	+32 56 56 10 45
Vlaamse Landmaatschappij	VL	VLM	Catherine Vanden Bussche Catherine.vandenbussche@vlm.be	+ 32 50 45 81 35
Stad Moeskroen	WAL	MO	Christophe Deneve christophe.deneve@mouscron.be	+32 56 86 01 51
Regionaal Landschap Vlaamse Ardennen (geassocieerde partner)	VL	RLVA	Robert Gruwez robert.gruwez@rlva.be	+32 55 20 72 65

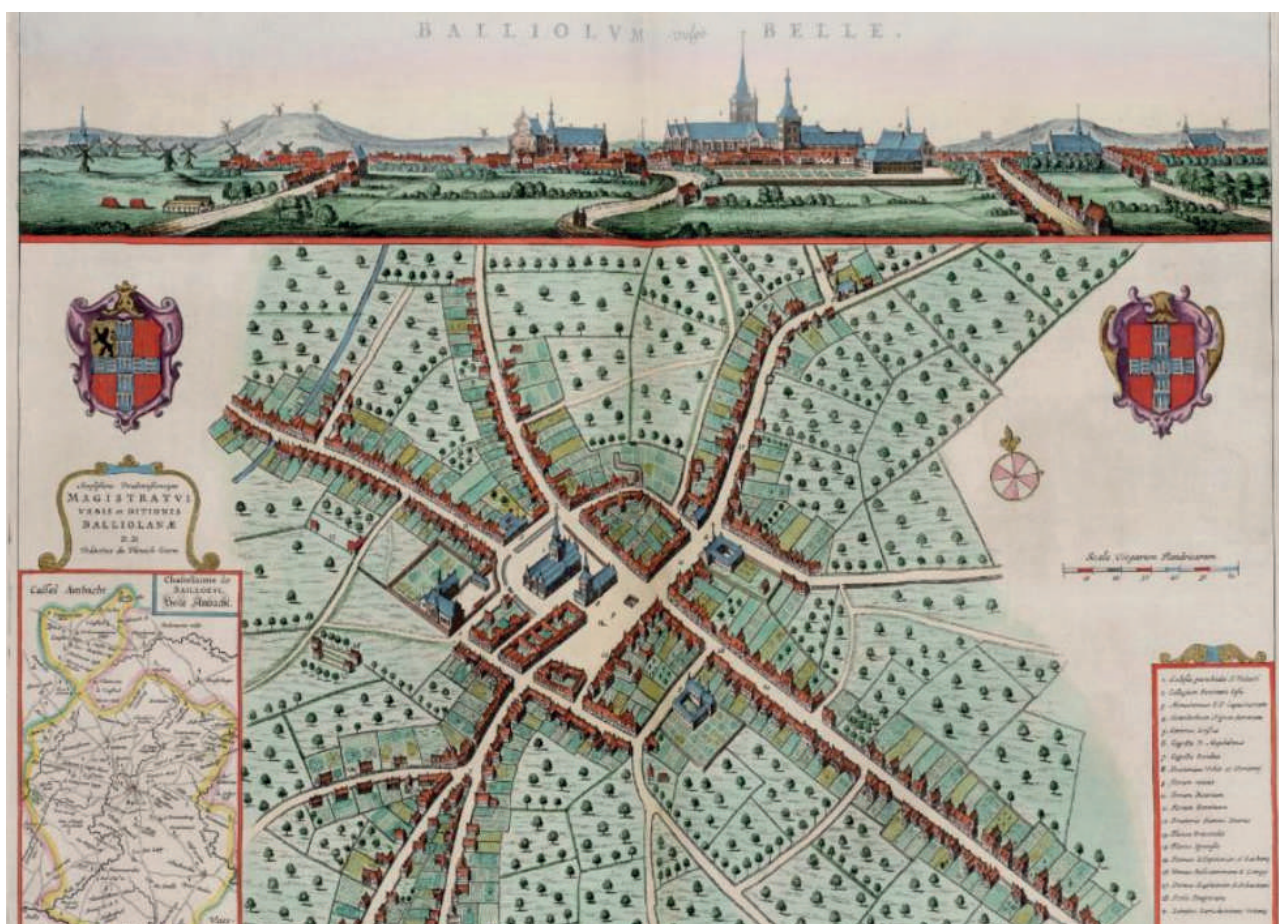
In samenwerking met de partners van het Interreg V-project TEC ! (Tous Eco-Citoyens ! of Iedereen Eco-burger!):

2. Geschiedenis

De fruitteelt werd al door de Romeinen in onze contreien geïntroduceerd, maar viel in elkaar na de val van het Romeinse Rijk. In de middeleeuwen werd deze kennis weer opgepikt door geestelijken, vooral de cisterciënzerabdijen, die de teelt en verspreiding van goede fruitrassen weer op gang brachten. Onder invloed van Karel de Grote (768 – 814) kwamen er, via een voorschrift inzake het beheer van zijn landgoederen, boomgaarden rond burchten en kastelen.

In de loop van de 14de eeuw trad de fruitteelt ook buiten de muren van de abdijen en verspreidde zich langzaam over het platteland. Boeren legden steeds vaker een kleine boomgaard, voor eigen gebruik, aan nabij hun erf. Later werden overschotten van het fruit naar de lokale markt gebracht en verkocht. Op oude plattegronden kan je zien dat vele dorpen en steden toen omringd waren met boomgaarden.

Figuur 2 Plattegrond van Belle uit 1649

Hierna werden de boomgaarden meer aangeplant op het platteland, want door de stadsuitbreidingen was er geen plaats meer rond de steden. Uit een studie van het primitief kadaster blijkt dat de grootteorde van aanduidingen van een boomgaard, steeds gekoppeld aan een huis en een hoeve, een gemiddelde oppervlakte had van 1 à 2 hectare soms 3 hectare. De 'Dictionnaire Geographique' van Ph Vander Maelen (1850) vermeldt het volgende: "Dans la région chaque ferme, chaque maison de campagne a un verger: les environs de villes en offrent un grand nombre. Les principaux arbres fruitiers sont les cerisiers, les pommiers, les poiriers, les noyers, les pruniers, les abricotiers et les pêchers... L'habitant des campagnes fait une grande consommation de pommes qu'il fait bouillir dans du lait battu; de poires qu'il fait cuire au four; les plus belles, et presque toutes les cerises, sont vendues et consommées dans les villes..."

Na de eerste wereldoorlog verloren hoogstamboomgaarden hun economische betekenis door de opkomst van meer rendabele laagstamboomgaarden.

3. De verscheidenheid aan fruitbomen in het grensoverschrijdend landschap

Fruitbomen zijn in verschillende vormen in het landschap te zien. In dit actieplan richten we ons uitsluitend op de traditionele boomgaarden. Dit zijn de boomgaarden waarrond de partners van het Interreg-project TEC! samenwerken. We zullen het dus niet hebben over de moderne, laagstammige productieboomgaarden, die weliswaar in het gebied voorkomen.

De weideboomgaard

Van oudsher werden de boomgaarden in het grensoverschrijdend gebied gecombineerd met weides. Op hetzelfde perceel werd gras geteeld voor het vee en fruit. De bomen die voornamelijk voorkomen in de boomgaarden in de regio zijn appelbomen, maar ook enkele perenbomen die stoofperen produceren. De bomen werden geënt tussen 2m en 2,5m en gewoonlijk in bekervorm gesnoeid.

Dit type boomgaard verdween geleidelijk aan in de loop van de 20ste eeuw. De dode bomen werden gerooid en niet vervangen omdat het steeds moeilijker werd om de vruchten economisch rendabel te maken. Momenteel begint dit soort boomgaard opnieuw in de belangstelling te staan. Dit komt tot uiting in het feit dat sinds een jaar of vijftien plukboomgaarden aangelegd worden in de gemeenten. Dit zijn openbare boomgaarden met oude variëteiten die gratis geplukt kunnen worden. Voor particulieren die een groot stuk land bezitten, zoals mensen die een boerderij kopen, is deze soort boomgaard interessant vanwege de landschapswaarde. Sommige boeren herontdekken deze soort boomgaard via de promotie van de agrobosbouw en van de lokale productie. Tegenwoordig raadt het Regionaal Centrum voor Genetische Hulpbronnen aan om hoogstambomen een dominante centrale stam te geven, die dichterbij de natuurlijke vorm van de bomen staat en waardoor het probleem dat bomen onder het gewicht van de vruchten scheuren, kleiner wordt.

Figuur 3 Foto van een traditionele boomgaard

Historische boomgaarden en collectieboomgaarden

In het gebied zijn boomgaarden van abdijen en van kasteelparken aanwezig, alsook collecties van boomkwekerijen. Deze boomgaarden bevatten over het algemeen fruitbomen die tot een collectie behoren en die niet in 'boerenboomgaarden' voorkomen. De bomen kunnen hier in leivorm gesnoeid worden, waardoor het geheel een grote erfgoedwaarde krijgt. Zo zijn er bijvoorbeeld veel soorten handperen met zacht vruchtvlees (de zogenaamde 'bourgeoises') die beter passen bij de eetgewoonten van de consument van de 21ste eeuw. Weideboomgaarden en collectieboomgaarden vullen elkaar dus aan en maken het nu mogelijk om het grote publiek een zeer breed scala aan variëteiten aan te bieden. Deze collecties worden bewaard, beoordeeld en gedistribueerd vanuit het regionaal centrum voor genetische hulpbronnen in Villeneuve d'Ascq (1500 variëteiten) voor Noord-Frankrijk en door het Waals Centrum voor Agronomisch Onderzoek in Gembloux voor België.

Lokale verenigingen van amateurtuinders kunnen hier ook een rol in spelen omdat zij educatieve boomgaarden aanleggen waarin ent- en snoeicursussen aangeboden kunnen worden.

Figuur 4 Leifruit

Familieboomgaarden

Deze boomgaarden hebben een veel kleinere oppervlakte. De bomen zijn hier over het algemeen laag- of halfstammige bomen. De samenstelling van de boomgaard is veel gevarieerder. Naast appels en peren vinden we er ook pruimen, kersen, perziken, druiven, walnoten... In de 20ste eeuw ging het belang van de familieboomgaarden sterk achteruit omdat er steeds meer fruit gekocht werd in supermarkten en omdat de consumptie van exotisch fruit toenam. Tegenwoordig is er weer meer belangstelling voor zelf tuinieren en voor seizoensproducten en zien we een hernieuwde belangstelling voor deze familieboomgaarden. Het is noodzakelijk om deze mensen, die niet altijd ervaring hebben met het beheer van boomgaarden, hierbij te begeleiden.

In deze tuinen wordt ook veel klein fruit gekweekt, zoals aardbeien, rode bessen, kruisbessen, zwarte bessen... Dit actieplan zal niet gericht zijn op het ontwikkelen van acties ten behoeve van deze kleine vruchten, maar ze hebben hun plaats in een familieboomgaard.

Gevelfruitbomen

Dit is een traditie die nu nagenoeg verdwenen is, maar vroeger wijdverbreid was in de grensoverschrijdende regio. De leibomen die tegen de gevel van een huis groeiden, waren meestal perenbomen. Een Interreg IV-project heeft hier veel aandacht aan besteed. Deze methode vereist weliswaar een bepaalde knowhow, maar het kan voor particulieren interessant zijn om op die manier een muur aan te kleden en een gerenoveerde woning of schuur in de kijker te plaatsen...

4. Landschapselementen die bij boomgaarden horen

De haag

Een haag past om heel wat redenen goed bij een boomgaard. Wanneer de haag uit meerdere soorten bestaat en niet te veel gesnoeid wordt, is ze aantrekkelijk voor organismen die op natuurlijke wijze ongewenste soorten helpen bestrijden. Een ecologisch evenwicht kan dan tot stand komen.

Een haag beschermt ook goed tegen het wisselvallige weer. Ze vermindert de intensiteit van de wind maar ook van de koude en beschermt op die manier de bloesems tegen late vorst.

Insecten die aangetrokken worden door de bloemen in de haag zorgen voor een betere bestuiving.

Meer informatie over hagen is te vinden in het actieplan van TEC! over het bocagelandschap.

Figuur 5: boomgaard omringd met hagen op de Kemmelberg (Heuvelland)

De weide

Boomgaarden bevinden zich vaak in een begraasde of gemaaide weide of een tuin. Er zijn twee methoden om het beheer van een weide of een grote tuin om de biodiversiteit te bevorderen:

- Laattijdig maaien: de weide kan vanaf half juni en zo mogelijk in september gemaaid worden, nadat alle soorten zich hebben kunnen voortplanten. Het maaisel moet afgevoerd worden om de bodem te verarmen en omdat dit gunstig is voor minder algemene soorten die op arme bodems groeien.

- Extensieve begrazing: de aanwezigheid van schapen of ander grazend vee zorgt voor het onderhoud van de begraasde weide. Om ecologisch interessant te zijn, moet de beweiding extensief zijn: het aantal dieren per hectare moet dus laag zijn. Het is belangrijk om de stammen van de fruitbomen goed te beschermen. De dieren, en in het bijzonder schapen, knabbelen aan de schors. De dieren waarderen vooral de schaduw die de bomen geven.

Het traditionele hek

Dit hek wordt gemaakt met onbewerkte eik; de boomstronk dient als tegengewicht om het hek gemakkelijker te kunnen openen en sluiten.

5. De belangrijkste soorten die voorkomen in de regionale boomgaarden

Hoewel er maar liefst 10 tot 15.000 appelvariëteiten in de wereld zijn, nemen momenteel slechts vijf commerciële variëteiten ruim de helft van de wereldproductie voor hun rekening. De oude boomgaarden van de grensoverschrijdende regio kenden vroeger een veel grotere verscheidenheid aan fruitrassen. De in Gembloux verzamelde collectie aan fruitbiodiversiteit is momenteel een van de grootste in Europa, zowel qua aantal soorten als qua diversiteit en originaliteit van het materiaal: **1650** introducties van appelvariëteiten en -subtypes, **1200** van peren, **350** van pruimen, **90** van kersen; aan de Franse kant beschikt het CRRG ook over een uitgebreide collectie oude fruitvariëteiten, met **700** soorten van appels, **390** van peren, **170** van pruimen, **170** van kersen. De twee collecties samen omvatten bijna **5000** fruitsoorten.

Appel

De wilde appel (*Malus sylvestris*) is een struik die van nature voorkomt in het grensoverschrijdende gebied. Deze vrij zeldzame boom produceert kleine, voor consumptie oninteressante vruchten. In de streek van Boulogne is hij bekend onder de naam 'Boquetier' en hij wordt gekweekt om in hagen te planten. De bomen die we in boomgaarden vinden behoren tot de variëteit *Malus domestica* (gecultiveerde appel). Deze boom heeft als voorouder een Aziatische appelboom (*Malus sieversii*).

De gecultiveerde appel is ongetwijfeld de meest voorkomende fruitboom in de boomgaarden van de grensoverschrijdende regio. Er zijn twee grote soorten appelbomen. Ze produceren ofwel eetbare appels voor directe consumptie (handappel), kook- of sapappels, ofwel ciderappels. De grensoverschrijdende regio is niet gespecialiseerd in de productie van cider. In sommige zones, zoals de streek van Boulogne, was vroeger echter wel sprake van ciderproductie. Ciderappels zijn over het algemeen klein.

	CCHF	CCFI	MEL	RLW	Hainaut
Argilière (Dimoutière)	x				
Belle-Fleur double / Franse bellefleur			x	x	
Belle Fleur Simple / Enkele Bellefleur	x	x	x		
Cabarette / Président van Dievoet	x	x	x	x	
Calville des prairies / Kattenkop					x
Colapuis				x	
Court Pendu Rouge / Court pendu rosat	x	x	x	x	x
Double Bon Pommier Rouge	x	x	x		
Eijsdener Klumke				x	
Gaillarde	x				
Gris Baudet Bronzée	x	x			
Gueule de mouton / Keuleman		x	x	x	x
Jacques Lebel	x	x	x	x	x
Jonathan					x
Lanscailler	x	x	x		
Luche	x				
Reine des Reinettes	*	*	*		x
Reinette d'Angleterre	x	x	x		
Reinette de chênée	*	*	*		x
Reinette de Flandre / Vlaamse Renet	x	x	x		x
Reinette de France / franse Renet	x	x	x	x	
Reinette de Furnes / Veurnse Renet				x	
Reinette de landeghem / Trezeke Meyers				x	

Reinette de Waleffe	x	x	x		
Reinette des Capucins	x	x	x		
Reinette Descarde	x				x
Reinette du Canada blanc					x
Reinette Etoilée / Sterappel	x	x	x	x	x
Reinette Galopin					
Reinette Hernaut	x	x	x		
Sabot d'Eijsden					
Saint Louis					
Tardive de Bouvignies (Rambour d'hiver)	x	x			
Transparente Blanche			x		x
Transparente de Croncel			x	x	
Winston					x
	19	16	14	12	13

Peer

Wilde peer (*pyrus communis* pyrastrer) is nu erg zeldzaam in de grensoverschrijdende regio. Het zou interessant zijn om de het autochtoon karakter te onderzoeken van de bomen in de enkele aanwezige groeiplaatsen. De gecultiveerde peer was een veel voorkomende boom in de regionale boomgaarden. Er zijn twee grote types peren. Stooferen worden meestal geteeld op hoogstambomen en handperen op leibomen of laagstammen. Laaggroeiende bomen worden verkregen door appelbomen te enten op kweeperen; vroeger werden ze soms geënt op een ander lid van de rozenfamilie, zoals de meidoorn, maar dit wordt nu nog maar erg weinig gedaan.

	CCHF	CCFI	MEL	RLW	Hainaut
Eetperen					
Ananas de Courtrai					x
Beurré Alexandre Lucas					x
Beurré d'Anjou	x	x	x		
Beurré d'Hardenpont					x
Beurré Bachelier	x				
Beurré Lebrun	x	x	x		x
Beurré Superfin	x	x	x		x
Bon Chrétien William				x	x
Calebasse à la Reine					x
Comtesse de Paris	x	x	x		x
Conférence				x	x
Cornélie	x	x	x		
Double Philippe					x
Joséphine de Malines				x	x
Jules d'Airoles					x
Légipont				x	x
Louise Bonne d'Avranches					x
Poire à Clément	x	x	x		
Poire Cerise Brune				x	
Poire Notre Dame					x
Précoce de Trévoux					x

Sans Pépins	x	x	x		
Sucré de Montluçon	x	x	x		
Triomphe de Vienne	x	x	x		x
	10	9	9	5	17
Kookperen					
Poire à Côte d'Or		x	x		
Poire de Livre	x	x	x		
Poire de Sang	x	x			
Poire reinette			x		
Saint Mathieu		x	x		
Saint Rémy				x	
	2	4	4	1	10

Kers

De regionale kersenbomen hebben vruchten die variëren van wit tot bijna zwart. Ze kunnen uit de hand gegeten worden, of in gerechten gebruikt worden als het een zure variëteit is. De bomen worden geënt op zoete kers en zijn heel hoog (meer dan 10 m), en het is lastig om de vruchten te plukken. De meeste vruchten worden gegeten door vogels en het is moeilijk om ze te beschermen. De laaggroeiende bomen in amateur-boomgaarden worden tegenwoordig meestal geënt op de Sint Lucia onderstam (prunus mahaleb).

	CCHF	CCFI	MEL	RLW	Hainaut
Annabella					x
Bigarreau Burlat					x
Brugse Kortsteel				x	
Castor				x	x
Cerise Blanc Nez			x		
Cerise de Moncheaux	x	x	x		
Early Rivers				x	x
Gasconne tardive de Seninghem	x	x	x		
Griotte Précoce de Samer	x				
Gros Bigarreau d'Eperlecques	x	x			
Grosse Cerise Blanche de Verchocq	x	x	x		
Guigne Noire du Pévèle			x		
Hedelfinger Riesenkirche					x
Kordia					x
Regina					x
Sam					x
Schneider Späte Knorpelkirsche					x
Star					x
Stella					x
	5	4	5	3	11

Pruim

Pruimenbomen stonden vooral in tuinen en zeer weinig in weilanden. *Prunus domestica* produceert in onze regio eet- en keukenpruimen. De vruchten worden geoogst van begin juli tot eind september, afhankelijk van de variëteit. Sommige regionale variëteiten zijn zelfbestuivend, maar meestal moet bekeken worden of er geen bestuiver nodig is. Vandaag de dag worden pruimenbomen over het algemeen geënt op Myrobolan bij hoogstammen en op Saint Julien voor kleine bomen.

	CCHF	CCFI	MEL	RLW	Hainaut
Altesse Double					x
Altesse simple					x
Belle de Louvain					x
Bleue de Belgique				x	x
Coe Violette	x	x	x		
Goutte d'Or de Coe	x	x	x		
Mirabelle de Nancy					x
Monsieur Hâtif	x	x	x		
Queen Victoria				x	
Reine Claude D'Althan (Conducta)	x	x	x	x	x
Reine Claude D'oullins				x	x
Reine Claude Dorée	x	x	x		
Reine Claude Rouge Hâtive	x	x	x		
Reine Claude Verte					x
Sainte Catherine	x	x	x		
	7	7	7	4	8

6. De verscheidenheid aan kleinfruit

Braam

De braam, *Rubus fruticosus*, behoort tot de rozenfamilie, waaronder heel veel fruitsoorten vallen (abrikoos, kers, aardbei, framboos, peer, appel en pruim).

De braamstruik dient als schuilplaats voor veel vogels en kleine zoogdieren zoals de eikelmuis of de hazelmuis. De bloemen worden door veel insecten gewaardeerd. De vruchten leveren ook voedsel voor veel diersoorten. De braamparelmoervlinder plant zich uitsluitend voort op bramen.

De braambessen worden in september geoogst en veel gebruikt om jam te maken.

Bessen en noten

Kleinfruitsoorten worden gewaardeerd om hun smakelijke vruchten, die gemakkelijk geplukt kunnen worden, en omdat ze niet veel onderhoud vereisen. Het zijn struiken die laag blijven en die geschikt zijn voor alle soorten terrein/tuin.

Veel vogels en kleine zoogdieren doen zich ook tegoed aan de vruchten en laten vaak niet veel fruit over voor de kinderen.

Soort	Hoogte - groei	Inheemsheid
<i>Ribes rubrum</i> - Rode bes	150 cm Gemiddelde groei	Plaatselijk
<i>Rubus idaeus</i> - Framboos	150 à 200 cm Gemiddelde groei	Plaatselijk
<i>Ribes nigrum</i> - Zwarte bes	150 cm Gemiddelde groei	Plaatselijk
<i>Corylus avellana</i> - Hazelaar	2 à 5 m Gemiddelde groei	Plaatselijk

Figuur 6: jonge boomgaard in Houtkerque, aan weerskanten van de weg staan aalbessen- en zwartebessenstruiken

Druiven-, perziken- en vijgenbomen

Deze fruitbomen stonden vroeger langs de gevels van Vlaamse huizen. De wijnstok groeit tegen de gevels op, terwijl de perziken- en vijgenboom door hun redelijke grootte (2 tot 5 m) de gevel verfraaien. Deze fruitbomen zijn niet goed bestand tegen koude en groeien dus bij voorkeur op een plaats die naar het zuiden gericht is. De voorkeur gaat naar winterharde en vroege soorten, zodat de vruchten de tijd hebben om volop suiker te vormen in de zomerzon.

7. Bedreigingen

Hoogstamboomgaarden verloren hun economische betekenis door de opkomst van de veel rendabelere laagstamboomgaarden. Samen met de schaalvergroting en intensifiëring in de landbouw bleef er op het platteland maar weinig plaats voor ze over. Deze achteruitgang ging gepaard met een gebrek aan interesse en aan kennis, waardoor veel oudere boomgaarden achterstallig onderhoud kennen en bijgevolg verdwijnen. Dit zorgt ervoor dat het areaal hoogstamboomgaarden achteruit gaat.

1. Economische betekenis

Het wegvallen van het economisch nut heeft als gevolg dat er geen interesse meer is vanuit de fruitsector. Het verlies van de economische betekenis is de som van verscheidene factoren die ervoor zorgen dat hoogstamfruitbomen niet meer rendabel zijn.

- Arbeidsintensief
- Trage productie in de beginjaren
- Veranderende teelttechnieken
- Trendcultuur (slechts enkele soorten zijn gewenst)

2. Achterstallig beheer

Hoogstamboomgaarden hebben nood aan een regelmatig onderhoud. Door het verlies aan economische betekenis wordt het regulier beheer te lang uitgesteld en is er sprake van achterstallig onderhoud. Dat is op zich in vele gevallen moeilijker uit te voeren en daardoor duurder dan regelmatig onderhoud.

Figuur 7 *Perenprachtkever*

8. De (gebruiks)waarde en het nut van de hoogstamboomgaarden

1. Economische rol

Historisch gezien vervulden de vele hoogstamboomgaarden in ons landschap gedurende vele eeuwen een belangrijke **economische rol**, nl. de productie van fruit. Deze fruitproductie was dan ook de voornaamste reden waarom heel wat boomgaarden aangeplant werden bij kloosters, adel en boerderijen. In de weilanden waarin de boomgaarden stonden kon men het vee laten grazen.

Onder invloed van de opkomst van de meer rendabele - en dus economisch interessantere - laagstamboomgaarden halfweg de vorige eeuw ging de economische rol van de traditionele hoogstamboomgaarden echter meer en meer verloren.

2. Biodiversiteit

De hoogstamboomgaard heeft echter veel meer te bieden dan enkel maar zijn fruitproductie! Boomgaarden vormen namelijk een biotoop op zich, waaraan een rijke **biodiversiteit** gekoppeld kan worden. De natuurwaarde van de klassieke hoogstamboomgaard is dan ook zonder meer een pak hoger dan deze van de laagstammige productieboomgaarden van heden ten dage. En de natuurwaarde wordt er alleen maar hoger op als de boomgaard dan nog 'ns omgeven wordt door een dichte haag of een gemengde heg met een diversiteit aan bloeiende en besdragende struiksoorten. Ook extensieve begrazing vormt een meerwaarde voor de biodiversiteit van de boomgaard ten opzichte van de hedendaagse - vaak té - intensieve begrazing. En als extraatje heeft een veedrinkpoel niet enkel z'n functie als drinkplaats voor het vee maar worden bijkomende soorten aangetrokken naar de boomgaard, zoals kikkers, padden en salamanders.

Insecten vormen een belangrijke schakel in het ecosysteem van de boomgaard: hommels, bijen, zweefvliegen, sluipwespen, lieveheersbeestjes... Allemaal vervullen ze een belangrijke rol, onder andere voor de bestuiving (want zonder bestuivende insecten geen fruit) en natuurlijke plaagbestrijding. Bijkomende biotopen in en rond de boomgaard, zoals extensief begraasd grasland, bloemenrijke zones en ruigtes vormen een belangrijke toegevoegde waarde voor een rijk insectenleven.

De hoogstamboomgaard vormt ook een geliefkoosd leefgebied voor tal van zoogdieren en vogels. Qua zoogdieren worden onder meer enkele soorten kleine knaagdieren (zoals de zeldzaam geworden eikelmuis) en spitsmuizen, maar ook de hermelijn, egel en verschillende soorten vleermuizen aangetrokken tot boomgaarden. Onder de avifauna treffen we er onder andere merels, lijsters, kool- en pimpelmezen, mussen en spreeuwen aan, maar ook spechten, vliegenvangers, steenuilen, torenvalken, koperwieken en kramsvogels.

3. Erfgoed- en landschappelijke waarde

Zoals reeds besproken speelden hoogstamboomgaarden gedurende vele eeuwen een belangrijke economische rol in onze streek en vormden ze een belangrijk landschapselement. Ze bepaalden dus mee het leven van onze voorouders én het uitzicht van ons landschap! We kunnen dan zeker ook niet om de **erfgoed- en landschappelijke waarde** van de klassieke hoogstamboomgaarden heen.

De selectie en veredeling van fruitrassen door de mens gaat reeds vele eeuwen terug in de tijd. Het ontstaan van bepaalde van onze (hedendaagse) rassen gaat op deze manier zelfs vele eeuwen terug in de tijd! We kunnen dus gerust spreken van cultureel erfgoed!

Maar ook het historische belang van de hoogstamboomgaarden mogen we als cultureel erfgoed bestempen. Appels, peren, noten... vormden een belangrijk aspect in de levensvoorzieningen van onze voorouders. Veel fruit - dat gedurende de wintermaanden bewaard werd in beschutte kuilen onder stro en grond - vormde een belangrijke voedselvoorraad voor de wintermaanden.

De landschappelijke waarde van hoogstamboomgaarden staat zonder twijfel buiten kijf. Want boomgaarden vormden dan ook vele eeuwen een typisch en beeldbepalend element in onze landschappen.

4. Bescherming tegen erosie

Het biotoop van de hoogstamboomgaard biedt bescherming tegen erosie. Deze rol die door boomgaarden vervuld kan worden speelt vnl. mee in regio's met een heuvelachtig landschap. De aanwezigheid van bomen en de ondergroei van de gras-/kruidachtige vegetatie zorgt er namelijk voor dat de bodem beschermd wordt (tegen overvloedige neerslag) en dat het afspoelen van de bodemdeeltjes tegengegaan wordt.

5. Ecosysteemdiensten

Naast bescherming tegen erosie vervullen boomgaarden nog diverse andere ecosysteemdiensten. De meest voor de hand liggende ecosysteemdienst van de fruitbomen is het leveren van voedsel (fruit) aan de mens (het verstrekken van producten aan de mens).

Boomgaarden leveren daarnaast ook diverse regulerende ecosysteemdiensten. Zo vormen ze onder andere een toevluchtsoord voor bestuivende en plaagbestrijdende insecten. Vanuit de boomgaarden kunnen deze insecten dan zorgen voor bestuiving en plaagbestrijding in naburige teelten. Het boomgaardbiotoop levert ook klimaatregulerende diensten (bv. creëren microklimaat).

Op vlak van esthetiek en recreatie bieden boomgaarden ons eveneens hun diensten aan. Zo gaan mensen boomgaarden aanplanten omdat ze die mooi vinden. Nog anderen gaan recreëren in landschappen met (bloeiende) boomgaarden omwille van de schoonheid van dergelijke landschappen. Boomgaarden komen op deze manier ten goede aan de lichamelijke en geestelijke gezondheid van mensen, ze zorgen ervoor dan mensen kunnen onthaasten en ontstressen en zorgen voor recreatie en toerisme.

Figuur 8 *Plukken van fruit*

9. De doelsoorten

Er bestaan niet echt soorten die strikt gebonden zijn aan de boomgaarden. Het is veeleer de diversiteit aan milieus die geboden wordt door de manier waarop de boomgaard ingericht is (hagen, weide,...) of de habitats in de fruitboom zelf (diverse holtes...) waardoor een grote diversiteit aan soorten mogelijk is.

Dit actieplan voor boomgaarden zal gunstig zijn voor heel wat doelsoorten, die van de acties zullen profiteren. Het plan wordt opgesteld in samenhang met de Soortactieplannen die we zullen uitvoeren in het kader van het Interreg-project TEC! (In het groen in de onderstaande tabel). Er zijn nog veel andere soorten waar- rond belangen spelen in Vlaanderen, Wallonië of in de departementen Nord en Pas de Calais.

Soort	Biotoop	Rode Lijst
Zoogdieren		
Eliomys quercinus Eikelmuis	Bocagelandschap met veel kleine landschapselementen, boomgaard	FR: Momenteel niet in gevaar VL: Bedreigd WL: Momenteel niet in gevaar
Steenmarter		FR : Momenteel niet in gevaar VL: Momenteel niet in gevaar WL: Momenteel niet in gevaar
Vogels		
Ringmus	Bocagelandschap met veel knot- bomen en boomgaarden	FR : In gevaar VL: Bedreigd WL: Bijna in gevaar
Steenuil	Holtes in oude fruitbomen	FR : Momenteel niet in gevaar VL: Momenteel niet in gevaar WL: Bijna in gevaar
Zomertortel		FR : Kwetsbaar VL: Ernstig bedreigd WL: Kwetsbaar
Goudvink		FR: Kwetsbaar VL: Bijna in gevaar WL: Momenteel niet in gevaar

Figuur 9 Eikelmuis

10 Welke methode voor ons actieplan?

De maatregelen aanpassen aan de gebieden

Het grondgebied waarin ons project uitgevoerd wordt, is niet homogeen qua bodemtypes. De fruitvariëteiten moeten daarom aangepast worden aan elke streek. We onderscheiden 3 zones:

- **Het maritiem district**, namelijk **Blootland**, dit is het poldergebied van de Aa-delta en van de Moeren (CCHF RLW – PWV)
- **Het Brabants district**, waarin we 2 zones onderscheiden:
 - **Houtland**, tussen het poldergebied en de Leie, dat nog een grotendeels landelijk gebied is in de IJzervallei en de Heuvels van Flandre intérieure. Het is een zandleemstreek (CCHF – CCFI – RLW – PWV- Comines/ Warneton)
 - **Romaans Vlaanderen**, een gebied dat gekenmerkt wordt door peri-urbanisatie en industrie, waar het bocagelandschap geringer is dan in het Houtland - dit gebied strekt zich uit tussen de Leievallei en de Schelde en omvat veel subzones, zoals de Leievakke, Pévèle, Mélantois; in Wallonië de Henegouwse leemstreek (MEL – Mouscron – HD)

Focussen op de belangrijkste elementen waarrond actie ondernomen moet worden

Boomgaarden bestaan uit een geheel van kleine landschapselementen (KLE). In zijn traditionele vorm is de boomgaard bijna altijd onlosmakelijk verbonden met de weide en het vee. Het doel van dit beheerplan is niet om actie te ondernemen rond alle elementen van de boomgaard, die erg talrijk zijn. Ons doel is om te werken rond de fruitbomen die de boomgaard vormen. Dit actieplan kan gekoppeld worden aan het actieplan voor het bocagelandschap, aangezien boomgaarden deel uitmaken van dat landschap in onze gebieden.

Een langetermijnbeleid opzetten

Landschapsbeheer is pas zinvol wanneer het gedurende een lange periode uitgevoerd wordt. Het doel van dit beheerplan is om een beheerstrategie te ontwikkelen die 15 jaar lang loopt. Dit is een minimum voor landschapsinrichting, die in een langetermijnperspectief uitgevoerd moet worden. Toch is 15 jaar een lange tijd voor overheidsbeleid, dat in een snel tempo evolueert. Het actieplan zal periodiek herzien en aangepast moeten worden, en tegelijkertijd moet de aanvankelijke koers aangehouden worden. De herziening zal na 5 en na 10 jaar gebeuren.

Hoe de vastgestelde doelstellingen bereiken

In het verleden werden veel plannen opgegeven omdat de plaatselijke actoren zich er niet betrokken genoeg bij voelden. Dit beheerplan voor de boomgaarden maakt deel uit van een Interreg V-project met als titel: Iedereen Eco-burger! Dit project is gebaseerd op het feit dat de burgers centraal moeten staan in het beheer van hun omgeving, zodat het mogelijk wordt om acties te ondernemen die over een lange tijd lopen en tegelijkertijd de openbare middelen goed te beheren. Daarom moeten we in elke fase van ons actieplan de beste manier vinden om de inwoners van dit gebied erbij te betrekken. Voor de goede uitvoering van de actieplannen is het essentieel dat er draagvlak is bij de actoren van ons gebied (instellingen, professionals, verenigingen, bewoners, ...).

In alle beheerplannen van dit Interreg-projecten zullen we ons aan de volgende stappen houden:

1. **De kennis vulgariseren** bij het grote publiek en de doelgroepen
2. **Het bestaande behouden en opteren voor een adequate beheerswijze** door de bewoners te vormen en erbij te betrekken
3. **Optimaal gebruikmaken van de beschikbare ruimte** door het uitbreiden van boomgaarden die aan de huidige behoeftes van de bevolking beantwoorden

4. **De transnationale uitwisselingen tussen de veldwerkers in stand houden**
5. **Het uitgevoerde beleid opvolgen en evalueren**
6. **Het aanvankelijke beheerplan herzien** zodat een dynamisch document tot stand komt waarmee de doelstellingen van de partners bereikt kunnen worden.

Hoe het draagvlak rond dit beheerplan bij onze doelgroep vergroten?

Het is van belang om het publiek dat betrokken is bij dit onderwerp zo veel mogelijk te verbreden, om niet het risico te lopen dat dit beheerplan slechts gedragen wordt door enkele belanghebbenden die warm lopen voor fruitbomen en biodiversiteit: milieuactivisten, amateurtuinders... Via de boomgaard kunnen heel uiteenlopende thema's aangesneden worden, die we zo snel mogelijk onder de aandacht willen brengen om mensen aan te trekken die door die andere onderwerpen gemotiveerd worden.

Figuur 10 *Begeleid bezoek in een plukboomgaard*

11. *Beheer van boomgaarden*

De beheersvorm van een boomgaard wordt door verschillende factoren bepaald. Onder andere het plantverband, de boomvorm, het rassenassortiment en het beheer bepalen hoe een boomgaard er uit ziet. Vooral dit laatste speelt de belangrijkste rol. Want via het beheer bepaalt men de functie van de boomgaard en bovendien is het beheer sterk individueel bepaald. Iedere eigenaar heeft zijn eigen methode van beheer en onderhoud.

Bij hoogstamboomgaarden onderscheiden we volgende types van beheersvormen:

- Intensief traditioneel beheer: regelmatige onderhoud en een eenvormige leeftijdsopbouw. Het beheer is primair gericht op het verkrijgen van opbrengst. Deze beheersvorm is vrijwel volledig verlaten en de nu nog overblijvende boomgaarden worden gekenmerkt door achterstallig beheer.
- Extensief traditioneel beheer: gevarieerde hoogstamboomgaarden, zowel naar leeftijd als naar fruitsoorten. De weide wordt vaak begraasd. Veel van de (voormalige) boerenboomgaarden lenen zich voor deze beheersvorm. De opbrengst is wisselvallig en het onderhoud wordt tot een minimum beperkt.
- Ecologisch beheer: deze beheersvorm richt zich voornamelijk op de instandhouding van de leefgebied voor verschillende planten en dieren. De weide wordt meestal begraasd. De variatie in leeftijd van het bomenbestand en de rassenkeuze is zeer groot.
- Cultuurhistorisch beheer: instandhouding en ontwikkeling van boomvormen staan centraal. De weide wordt meestal begraasd. De variatie in de rassenkeuze is zeer groot.

Het beheer van boomgaarden vraagt vaak een specifieke aanpak om de levensduur zo lang mogelijk te garanderen. Hieronder worden dit beheer beschreven. De verschillende snoeitechnieken worden hier niet beschreven.

Het witten of kalken

Het witten van stammen is een gebruik die vandaag nog zelden wordt toegepast. Stammen werden voeger in oktober-november gekalkt om vorstspleten te vermijden. De spleten in de bast zorgen ervoor dat de bast los komt van het hout dat op zijn beurt dan uitdroogt. Daarnaast zorgt witkalk ervoor dat ongewenste organismen worden uitgeschakeld en korstmossen kunnen niet verder ontwikkelen.

Sleunen

Het doel van sleunen is terug licht en lucht te krijgen in de boom. Bovendien worden groei en vruchtbaarheid beter op elkaar afgestemd. Licht en lucht zijn immers de belangrijkste factoren die het succes van vruchtzetting bepalen. Oudere bomen kunnen hun generatieve kracht verliezen. Door het sleunen wordt de ontwikkeling van vruchttakken terug gestimuleerd. Dit wordt gedaan door takken in te korten of naar het centrum groeiende takken te verwijderen. Voor hoogstambomen wordt meestal een zaag op een steel gebruikt.

Schuine bomen

Fruitbomen kunnen door de jaren heen of na een zware storm schuin groeien. Deze bomen kunnen na een tijd omvallen door het gewicht van hun kruin of na een storm. Door een stut of een touw kan dit voorkomen worden.

Bomen vervangen

Wanneer een boom met worden vervangen, is het voldoende om deze om te hakken. Bij het rooien treedt bodemverstoring op die ten allen tijde moet worden vermeden. Bij aanplant van een nieuwe boom moet bij de soortkeuze en de plantplaats rekening gehouden worden met de plantafstand, de onderstam en de fruitsoort.

Verzorgen van oude wonden

Wonden kunnen de gelegenheid bieden aan ziekten om de boom te besmetten. Daarom is het belangrijk dat wonden zo snel mogelijk weer dicht groeien. Om dit te bevorderen moeten losse stukken schors orden weg gesneden en rafelige randen worden glad gesneden.

Snoeien

Al naargelang de leeftijd van de boom onderscheiden we verschillende vormen van snoei. Bij een jonge boom hebben we het over vormsnoei. Bij een volwassen boom spreken we over onderhoudssnoei. En bij een oude boom hebben we het over verjongingssnoei.

Vormsnoei

Vormsnoei gebeurt het best in de winter bij droog maar niet te koud weer.

- Verwijderen van concurrerende takken
- Waterscheuten verwijderen
- Gesteltakken op gelijke hoogte snoeien
- Wegnemen van dor en naar binnen groeiend hout
- Wegnemen of uitbuigen van verticaal groeiende twijgen

Onderhoudssnoei

In de opbrengstfase is de boomvorm klaar en wordt er gesnoeid om licht en lucht in de kruin te behouden en de vruchtbaarheid te handhaven.

- Dunning van de kroon
- Oudere vruchttakken verwijderen
- Waterscheuten verwijderen
- Wortel- en stamopslag verwijderen
- Harttak aftoppen op gewenste hoogte

Verjongingssnoei

Verjongingssnoei dient om overmatige vruchtdracht tegen te gaan en vooral om nieuwere, krachtige twijggroei te stimuleren

Figuur 11 Onderhoudssnoei van een boomgaard

12. De valorisatie van het fruit

Het fruit van hoogstamboomgaarden kan op verschillende manieren tot nut gemaakt worden voor menselijke consumptie.

Een belangrijke factor die sterk bepalend is bij het gebruik van het fruit zijn de eigenschappen van het desbetreffende ras, namelijk de natuurlijke bewaring.

Zo zijn oogstappels en oogstperen nu eenmaal van nature uit niet geschikt om gedurende langere tijd op natuurlijke wijze bewaard te worden en dienen ze voor onmiddellijke consumptie. Terwijl andere appel- en perenrassen zich dan weer heel goed en gedurende vele maanden laten bewaren, dit indien ze bewaard worden onder de juiste omstandigheden (o.a. voldoende lage temperatuur, donker, luchtvochtigheid). Van oudsher werden ze vaak buiten in kuilen in de grond bewaard, afgedekt met stro en aarde. Heden ten dage worden appels en peren na de oogst bewaard in een koele ruimte, een kelder of in een frigo.

Steenfruit (pruimen, kersen) zijn eerder voor onmiddellijke consumptie en hebben een beperktere natuurlijke bewaring.

Naast directe consumptie kan het geoogste fruit eveneens op tal van manieren verwerkt worden:

- persen tot sap
- verwerking tot moes
- verwerking tot stroop
- drogen
- pasteuriseren
- inmaken
- ...

Men kan er ook voor opteren om een deel van het fruit niet te oogsten en het in de boomgaard te laten. Fruit vormt namelijk een belangrijke voedselbron voor tal van dieren! Overrijp fruit dat blijft liggen op een zonnige plek trekt onder andere vlinders aan, die aangetrokken worden door dit suikerrijke voedsel. Ook tal van vogels zullen zich maar al te graag te goed doen aan het (overrijpe) fruit dat blijft hangen of liggen in de boomgaard. Onder de (kleine) zoogdieren die in de boomgaard rondscharrelen is de eikelmuis een fervent fruiteter. Zijn bijnaam - fruitdiefje of fruitratje - heeft hij dan ook niet gestolen en hij zal in het najaar maar al te graag zijn buikje vullen met het fruit dat achtergebleven is in de boomgaard, dit ter voorbereiding op zijn winterslaap.

Dus... laat gerust wat fruit hangen en ruim afgefallen fruit ("valfruit") niet onmiddellijk op. Het leven in de boomgaard zal er goed bij varen!

Figuur 12 Persen van fruit tot sap

13. Enten

Veel mensen lijken te denken dat het enten van fruitbomen een knowhow is die ze zich niet eigen kunnen maken. Vaak volstaat het echter een eendaagse training te volgen onder de begeleiding van een persoon die de techniek goed beheerst om de basisprincipes van het enten te leren. De partners zullen trachten deze knowhow, die verloren dreigt te gaan, te verspreiden.

Aan de sessies mogen maximaal 10 tot 12 personen per begeleider deelnemen. Voor beginners is de Engelse griffel de eenvoudigste entwijze. Die wordt in het klaslokaal uitgevoerd op jonge bomen en de cursisten krijgen op die manier de kans om het product van hun werk mee naar huis te nemen. Deze entsessies stellen de cursisten in staat om een variëteit die hun nauw aan het hart liggen te behouden (oude bomen van een variëteit die ze willen behouden, verhuizing....). In Frankrijk wordt elk jaar een groot aantal entcursussen aangeboden, die heel succesvol zijn. De partners zullen daarom het verenigingsnetwerk dat dit soort opleidingen aanbiedt, ondersteunen, en dit soort opleidingen in België verspreiden.

Na de opleiding van de cursisten moeten we de bevoorrading in entmateriaal in onze gebieden kunnen organiseren. Het is immers niet gemakkelijk voor de gemiddelde burger om onderstammen en enten van oude variëteiten te vinden. Daarom is het belangrijk om de bevoorrading te organiseren, maar het moet ook mogelijk zijn om enten aan te schaffen tijdens uitwisselingsbeurzen of acties waarbij enten worden weggegeven. Zonder deze fase zullen amateur-enters vaak geen materiaal kunnen krijgen. Dit kan gebeuren via het door 'Espaces naturels régionaux' ontwikkelde initiatief 'rond de boomgaard', dat bedoeld is voor het Franse en Belgische publiek. Dit initiatief maakt het mogelijk om onderstammen en materiaal te kopen die niet gemakkelijk op de markt te vinden zijn.

Voor degenen die de basistechniek van het enten al onder de knie hebben, kunnen we overgaan tot meer geavanceerde technieken zoals omenting en zomerenting. Deze techniek zou voorbehouden moeten zijn aan mensen die bijvoorbeeld bomen kunnen herenten waarvan de eerste enting niet gelukt is. Voor deze vorm van enten is het raadzaam om een beroep te doen op specialisten, zoals de vereniging 'Les Croqueurs de pommes' of het regionaal centrum voor genetische hulpbronnen.

Figuur 13 *Cursus enten van fruit*

14. Het aanplanten van fruitbomen

Fruitbomen hebben hun plaats in ons bocagelandschap, er blijven vandaag maar heel weinig oude boomgaarden meer over. Tegenwoordig zien we vooral grote productieboomgaarden, die een veel geringer ecologisch nut hebben. In Frankrijk worden vooral gemeentelijke boomgaarden gestimuleerd, in België eerder particuliere boomgaarden. Al die nieuwe aanplantingen vormen een natuurlijk erfgoed dat aan de toekomstige generaties overgedragen zal worden. Er wordt verwacht dat de biodiversiteit van deze terreinen in de loop van de jaren zal toenemen.

Doelactie: Het aanplanten van fruitbomen bevorderen bij diverse doelgroepen

De partners zullen ernaar streven om het aanplanten van fruitbomen te stimuleren bij verschillende doelgroepen: particulieren, gemeenten, scholen, bedrijven, ...

In de loop van de jaren zijn er aanzienlijk minder fruitbomen aangeplant. Door nieuwe boomgaarden aan te planten is het mogelijk de grotendeels teloorgegangene culturele en landschappelijke identiteit te herstellen.

Doelstelling: 300 aanplantingen in het Vlaamse gebied, 300 in het Franse gebied en 100 in het Waalse gebied.

Enkele aandachtspunten om ervoor te zorgen dat de fruitbomen goed tot ontwikkeling komen:

- lokale variëteiten planten, zodat ze goed bestand zijn tegen klimatologische omstandigheden, plagen en ziekten (zie de eerder gepresenteerde lijst),
- 10m afstand tussen hoogstambomen laten,
- aandacht besteden aan de bloeiperiodes met het oog op een goede bestuiving tussen de bomen.

Doelactie: Werken aan een netwerk van grensoverschrijdende boomgaarden

Aanplantingen van boomgaarden en kleinfruitstruiken moeten grensoverschrijdend kunnen gebeuren, om de inwoners aan beide kanten van de grens te sensibiliseren en hen kennis te laten maken met de gemeenschappelijke variëteiten.

Figuur 14 Aanplanten van een boomgaard

15. Sensibilisatie

We zien tegenwoordig een tendens om lokaal geproduceerd voedsel te kopen, of zelfs, zo mogelijk, je voedsel in eigen tuin te verbouwen. Fruitbomen zijn een gemakkelijke manier om hierop in te spelen.

De verschillende snoeivormen van fruitbomen maken het mogelijk om de vorm van de boom aan te passen aan de beschikbare ruimte in de tuin (laagstam, hoogstam, leibomen...).

Dankzij de toename van het aantal plukboomgaarden kunnen de bewoners aan gratis fruit in eigen buurt komen. Er moet echter spaarzaam geplukt worden, zodat zo veel mogelijk mensen ervan kunnen profiteren. Voor het plukken moet gecontroleerd worden of de vruchten rijp zijn en er mag niet hard aan het fruit getrokken worden, om de takken niet te beschadigen. De appel moet in de hand genomen worden en zachtjes gedraaid worden bij zijn bevestigingspunt. Als het fruit rijp is, breekt het gemakkelijk af en zonder dat de andere appels vallen. Als sommige appels moeilijker afbreken, hoef je bij het draaien alleen maar je duim tussen de steel en de tak te plaatsen. Vervolgens moeten de appels voorzichtig in een zak geplaatst worden. Appels die blutsschade opgelopen hebben, kunnen maar heel slecht bewaard worden.

16. Educatie

Boomgaarden bieden uitstekende mogelijkheden voor het organiseren van animatieactiviteiten voor allerlei soorten publiek, het hele jaar door.

Winter: dit is het moment om fruitbomen te planten (bij voorkeur in het begin van het seizoen). De voorkeur gaat uiteraard naar lokale variëteiten. Op het einde van de winter is het tijd om te snoeien en te enten. Er kunnen opleidingen voor bewoners en gemeentewerkers georganiseerd worden om hun te leren hoe ze hun fruitbomen moeten snoeien of enten.

Lente: de boomgaarden staan in bloei, het is het seizoen van de bestuiving. Er kunnen activiteiten georganiseerd worden met kinderen om hen bewust te maken van de noodzaak om de wilde bestuivers te beschermen, als we fruit willen blijven eten.

Zomer: de vruchten verschijnen en de boom zorgt voor schaduw, het is tijd om de vruchten te observeren, de verschillende soorten appels en peren te herkennen en de steenvruchten (kersen, pruimen, ...) te proeven die op verschillende momenten in de zomer rijp worden.

Herfst: de appels en peren zijn rijp, dit is het moment om collectieve oogsten te organiseren, sap te persen, de verschillende variëteiten te proeven, de beste recepten uit te wisselen voor compotes, taarten, cider, enz.

Figuur 15 Informatiebord bij een boomgaard

17. Retroplanning van het grensoverschrijdend actieplan

In dit actieplan hebben wij een groot aantal acties opgesomd die de partners reeds elk jaar organiseren. Opdat de grensoverschrijdende verbintenis van dit actieplan duidelijk zou zijn, hebben wij in onderstaande tabel enkel de grensoverschrijdende acties opgenomen die het voorwerp uitmaken van een nauw en noodzakelijk partnerschap tussen de operatoren van het TEC-project voor de komende 5 jaren!

Soort	Leider	2020	2021	2022	2023	2024
Gerichte actie 1: Aanplant van boomgaarden						
Aanplant van boomgaarden in scholen	RLW	x	x	x	x	x
Aanplant van plukboomgaarden	CCFI	x	x	x	x	x
Aanplanting als educatieve activiteit	MEL	x		x		x
Aanplanting van boomgaarden op het platteland	RLW		x	x	x	
Gerichte activiteit 2: Beheer van boomgaarden						
Organisatie van snoeicursussen	RLW		x	x	x	
Organisatie van entcursussen	CCFI	x		x		x
Gerichte activiteit 3: Educatie						
Organisatie van activiteiten om fruit te persen	Mouscron		x		x	x
Organisatie van cursussen over leifruit	CCHF		x	x	x	
Installatie van informatieborden	HDG	x	x	x	x	

